

**КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА**

**ФАКУЛЬТЕТ КОРЕКЦІЙНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ І
ПСИХОЛОГІЇ**

Кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота

магістра

**з теми: «ОСОБЛИВОСТІ ДІАГНОСТИКИ ЛЕКСИЧНИХ
УМІНЬ У ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ
НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ»**

Виконала: студентка групи KorL1-M19
спеціальності 016 Спеціальна
освіта. Логопедія. Спеціальна психологія
Антонюк Надія Сергіївна

Науковий керівник:

Мілевська О.П., канд. пед. наук,
доцент, доцент кафедри логопедії та
спеціальних методик

Рецензент:

Кам'янець-Подільський – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ДІАГНОСТИКИ ЛЕКСИЧНИХ УМІНЬ У ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ	8
1.1. Розвиток лексичних умінь у дітей дошкільного віку з типовим розвитком мовлення.....	8
1.2. Порушення лексичних умінь у дітей дошкільного віку при загальному недорозвиненні мовлення.....	18
1.3. Огляд сучасних методик для діагностики сформованості лексичних умінь.....	28
РОЗДІЛ ІІ. ДІАГНОСТИКА СФОРМОВАНOSTІ ЛЕКСИЧНИХ УМІНЬ У ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ.....	38
2.1. Методика для діагностики сформованості лексичних умінь у дітей дошкільного віку.....	38
2.2. Аналіз матеріалів дослідження.....	50
2.3. Методичні рекомендації для діагностико-корекційної роботи.....	60
ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71
ДОДАТКИ.....	78

ВСТУП

Актуальність теми. Правильне мовлення є основою для всебічного та повноцінного розвитку дитини. Чим багатшим і наповненим є мовлення дитини, тим легше їй висловлювати свої думки і тим більші її можливості у пізнанні навколишнього світу. Опанування мовленнєвою культурою забезпечує повноцінність відносин дитини з однолітками та дорослими, підвищує активність її психічного розвитку (А. Богуш, Н. Гавриш, С. Цейтлін та інші).

Оволодіння нормами і правилами рідної мови як засобом комунікації є одним із найбільших надбань дитини у дошкільному віці. Період дошкільного віку є найбільш сензитивним до засвоєння мови, тому якщо виникає певне відхилення хоча б на якомусь одному етапі розвитку мовлення, то перехід до інших, вищих етапів не може бути успішним.

Виявлення стану сформованості лексичного компоненту мовлення у дітей старшого дошкільного віку є важливим напрямком сучасної логопедії. Складність цієї проблеми пов'язана із великою кількістю мовних елементів, які входять до поняття "лексичний компонент" – слова, які безпосередньо відносяться до тих чи інших предметів, їхніх дій та якостей; слова, які не мають прямої предметної співвіднесеності і позначають складні збірні поняття, суму якостей, ознак, явищ; слова, які близькі або протилежні за значенням (синоніми, антоніми, багатозначні, твірні та похідні).

Водночас, складність цієї проблеми опосередкована необхідністю розвитку у дитини певних вмінь для використання цих мовленнєвих засобів (слів). Передусім, це вміння правильно сприймати значення слова, адекватно добирати слова, вміння поєднувати слова між собою, не порушуючи семантично-граматичних та лексико-контекстуальних зв'язків (Л. Виготський, Д. Ельконін, А. Запорожець, Є. Соботович, Ф. Сохін, В. Тарасун, О. Ушакова, В. Ядешко та інші).

Багато науковців (Л. Андрусишина, А. Богуш, Л. Вавіна, Л. Виготський, Н. Гавриш, Е. Данілавичюте, А. Запорожець, Л. Калмикова,

В. Тарасун, Є. Соботович, В. Тищенко, О. Ушакова, М. Шеремет та інші) стверджують, що нормальний розвиток лексики у дошкільному віці є запорукою успішного навчання у школі. Наукові дослідження, вказують на постійне зростання кількості дітей дошкільного віку, які мають порушення лексичної складової мовлення (С. Архіпова, Л. Андрусишина, Г. Волкова, С. Герасімова, О. Дроздова, А. Кроткова, І. Марченко та інші). Внаслідок цього важливо визначити основні чинники, які впливають на розвиток лексики у дошкільників.

Розвиток лексики в онтогенезі завжди був у колі наукових інтересів багатьох вчених (Ю. Аркін, А. Богуш, В. Бельтюков, О. Винарська, О. Гвоздєв, А. Грищенко, Н. Дзюбишина-Мельник, М. Жинкін, М. Кольцова, М. Красноярський, О. Леонтєв, Л. Мацько, М. Плющ, С. Цейтлін, О. Ушакова, О. Шахнарович та ін.). За їх дослідженнями розвиток лексико-семантичної системи мовлення дітей старшого дошкільного віку є наближеним до лексико-семантичної системи дорослих. У нормі вважається, що старші дошкільники здатні до опанування такими лексико-семантичними категоріями як багатозначність, синонімія, антонімія, паронімія (О. Гвоздєв, Є. Соботович та ін.)

Поняття та сутність лексичної системності та лексичних вмінь вивчали багато науковців (Г. Грибань, С. Заплатна, Н. Ільїна, О. Мілевська, О. Ткач, Є. Соботович, Т. Туманова, Т. Філічова, Г. Чіркїна, та ін.). У своїх дослідженнях вони вказують на порушення формування у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення лексико-семантичної системи та вмінь дитини орієнтуватися у її складній структурі. Не меншої складності набуває проблема діагностики стану сформованості лексичних умінь у дітей дошкільного віку, в тому числі, дітей з порушенням онтогенезу мовлення.

Проблема розвитку лексики у дітей з мовленнєвими порушеннями є предметом дослідження таких науковців як Г. Грибань, Н. Жукова, С. Заплатна, Н. Ільїна, С. Конопляста, Р. Лалаєва, Л. Лопатїна, Н. Манько,

О. Мастюкова, О. Мілевська, Н. Серебрякова, О. Ткач, Ю. Рібцун, Л. Трофименко, Т. Туманова, Т. Філічова, Г. Чіркіната багатьох інших. Порухення лексичного компоненту мовлення характеризується несформованістю лексичних засобів мови, труднощами засвоєння лексичної семантики, наслідком чого є порушення формування вмінь правильно користуватись словами у власному мовленні та розуміти їх значення загалом (І. Власенко, Р. Левіна, Л. Спірова, Л. Хахілова та інші).

Особливості діагностики сформованості лексичного компоненту мовлення у старших дошкільників із загальним мовленнєвим недорозвиненням широко вивчаються колі науковців та описані у працях (І. Брушневської, Г. Грибань, С. Заплатної, Н. Ільїної, К. Крутій, Р. Лалаєвої, Н. Манько, О. Мілевської, Л. Трофименко, Т. Філічової та багатьох інших).

Таким чином окреслені проблеми обумовлюють актуальність обумовлюють здійснення дослідження на тему: **"Особливості діагностики лексичних вмінь у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення"**.

Мета дослідження – визначити зміст діагностичних завдань для виявлення стану сформованості лексичних вмінь у дітей старшого дошкільного віку.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження**:

1. Охарактеризувати сутність поняття лексичних вмінь.
2. Здійснити науково-теоретичний аналіз проблеми діагностики стану сформованості лексичних вмінь у старших дошкільників з типовим мовленнєвим розвитком та з порушеннями онтогенезу мовлення.
3. Розробити та апробувати методичне забезпечення для діагностики стану сформованості лексичних вмінь у дітей старшого дошкільного віку.
4. Дослідити стан сформованості лексичних вмінь у старших дошкільників із типовим мовленнєвим розвитком та з порушеннями мовленнєвого розвитку.

5. Розробити методичні рекомендації щодо проведення діагностико-корекційної роботи.

Об'єкт дослідження – лексичні уміння у дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження – методичне забезпечення для діагностики стану сформованості лексичних умінь у дітей із загальним недорозвиненням мовлення.

Методи дослідження:

– *теоретичні*: аналіз загальної та спеціальної літератури з проблеми дослідження стану вивчення досліджуваної проблеми, узагальнення та систематизація теоретичних положень;

– *емпіричні*: здійснення констатувального експерименту за допомогою методичного забезпечення з досліджуваної проблеми;

– *метод математичної статистики*: кількісний та якісний аналіз результатів діагностики та їх узагальнення.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у:

– розширенні та доповненні наукових відомостей про особливості розвитку лексичних вмінь у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення;

– розробці, теоретичному обґрунтуванні та експериментальній апробації методичного забезпечення для дослідження стану сформованості лексичних вмінь у дітей із загальним недорозвиненням мовлення;

– систематизації діагностичних завдань відповідно до типів труднощів та складності лексичного матеріалу.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці та апробації діагностичних завдань для дослідження лексичних умінь у дітей із загальним недорозвиненням мовлення, які можуть використовуватись логопедами дошкільних навчальних закладів з метою виявлення стану сформованості лексичного компоненту мовлення та профілактики порушень усного та писемного мовлення.

Експериментальна база. Експериментальне дослідження проводилося на базі Кам'янець-Подільського закладу дошкільної освіти № 21 «Золота рибка», учасниками якого стали діти старшого дошкільного віку з групи спеціального призначення для порушення мовлення та старшої групи.

Апробація роботи: проводилась через публікацію у науковому виданні, виступ просвітницького характеру на батьківських зборах у закладі дошкільної освіти, презентацію методичної розробки на методичному об'єднанні вчителів-логопедів ЗДО м. Кам'янець-Подільський.

Структура дипломної роботи: Дипломна робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів проведеного теоретичного та експериментального дослідження дозволили сформулювати такі висновки:

1. Аналіз та узагальнення наукової літератури доводить, що розвиток лексики, а зокрема, лексичних вмінь у дітей дошкільного віку відіграє важливу роль у їх становленні як особистості, так як дана складова мовлення забезпечує формування комунікативних вмінь та є підґрунтям для успішного навчання у школі.

2. Визначено, що лексичні вміння – це особливий вид мовленнєвих вмінь, які забезпечують орієнтування дитини у лексико-семантичній системі мови та опанування нормами та правилами лексичної сполучуваності.

З'ясовано, що інтенсивний розвиток таких вмінь відбувається саме у дошкільному віці, тому це стає приводом для пошуку вирішення питання про особливості їх діагностики. За умови нормального мовленнєвого онтогенезу сформованість лексичних вмінь у дітей старшого дошкільного віку передбачає розуміння ними значень окремих абстрактних понять, багатозначних слів, переносних, образних значень слів, антонімів та синонімів тощо. Також диференціація цих значень залежно від їх вживання у словосполученнях та реченнях та доцільне вживання у власному мовленні.

3. Відповідно до зазначеної проблеми нами було проведено аналіз наявних діагностичних методик спрямованих на дослідження лексичної складової мовлення у дошкільників із ЗНМ. Це дозволило нам визначити та узагальнити особливості розвитку лексики у дошкільників із ЗНМ та труднощі, з якими вони стикаються. На їх основі даного аналізу і узагальнень нами було розроблено методичне забезпечення для діагностики стану сформованості лексичних вмінь у старших дошкільників з типовим мовленнєвим розвитком та із ЗНМ та проведене експериментальне дослідження серед вказаної категорії дітей.

Здійснивши аналіз результатів констатувального експерименту, нами було встановлено, що рівень сформованості лексичних вмінь у дошкільників із ЗНМ є значно нижчим, аніж у дітей із ТМР. Серед дошкільників із ЗНМ відсоткове співвідношення отриманих результатів складає 30 % високого рівня, 50 % середнього та 20 % низького. У дітей із типовим мовленнєвим розвитком такі показники є порівняно вищими і складають 70 % з високим та 30 % з середнім рівнем сформованості лексичних вмінь. Низького рівня у дітей з нормою виявлено не було.

Порушення розвитку лексичних вмінь у старших дошкільників із ЗНМ проявляється у звуженні семантичних полів, буквальному розумінні переносних, образних значень або однозначному розумінні полісемантичних слів, у неможливості пояснити значення окремих слів, у нездатності адекватно і точно добирати слова у реченнях, у порушенні норм лексичної сполучуваності.

Дошкільники із ЗНМ здебільшого не вміють встановлювати парадигматичні зв'язки, переважно користуються словником побутового рівня, а при поясненні окремих слів спостерігається стереотипність висловлювань. У більшості випадків вони не можуть скласти речення із зазначеними поняттями, не вміють визначати відмінності та подібності лексичних значень.

Також було виявлено, що найкраще діти із ЗНМ оперують абстрактними поняттями (*радість, дружба, перемога*), а найменше розуміють слова, які позначають стани, почуття і переживання (*співчувати, переживати, турбуватися, оберігати, піклуватися*). Більшість дітей даної категорії переважно потребували використання допомоги зі сторони дорослого, яка надавалась у формі навідних запитань, уточнень, підказок, наданням зразків виконання завдань.

У процесі діагностики було зафіксовано певні труднощі з якими діти стикалися у ході виконання завдань. Ці труднощі виникали як через великий обсяг діагностичних завдань, складність лексичного матеріалу, так і через

фізичне та психологічне навантаження, що проявлялось у нервово-психологічному виснаженні та швидкій втомлюваності.

4. Аналіз виявлених результатів та зафіксованих труднощів зумовив нас до розробки методичних рекомендацій щодо здійснення процесу діагностики та використання запропонованого методичного забезпечення у подальшій корекційній роботі. Відповідно до виявленого рівня сформованості лексичних вмінь у дошкільників із ЗНМ, ми здійснили розподіл діагностичних завдань на III блоки залежно від рівня складності та запропонували схеми проведення діагностико-корекційного процесу.

5. Проведене дослідження не охоплює всіх питань зазначеної проблеми. Розробка корекційних методик на формування лексичних вмінь у старших дошкільників із ЗНМ та їх апробація в умовах спеціальної чи загальної освіти є перспективою для подальшого дослідження поставленої проблеми. Велику увагу необхідно приділити розробці нового методичного забезпечення та удосконаленню існуючих методик, а також їх систематизації за різною спрямованістю для більш детального вивчення проблеми діагностики лексичної складової мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азовська Н. В. Формування лексичної компетентності в молодших школярів із загальним недорозвитком мовлення засобами ігрової діяльності / Н. В. Азовська, В. В. Бережна // Таврійський вісник освіти. – 2014. – № 4. – С. 114-124.
2. Андрусишина Л. Є. Психологічні характеристики загальнофункціональних механізмів мовлення у старших дошкільників із ЗНМ / Л. Є. Андрусишина // Теорія і практика сучасної логопедії : зб. наук. праць : Вип. 4. – К. : Актуальна освіта, 2007. – С. 18-24.
3. Бельтюков В. И. О закономірностях розвитку речової функції в онтогенезі / В. И. Бельтюков // Вопросы психологии. – 1984. - № 5. – 10 с.
4. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років : монографія / А.М. Богуш. – Вид. 2-ге. – К. : Видавничий дім «Слово», 2010. – 374 с.
5. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови: підручник / За ред. А. М. Богуш. – К. : Вища шк., 2007. – 542 с.
6. Брушневська І. М. Дослідження стану сформованості лексики у дітей п'ятого року життя із загальним недорозвитком мовлення / І. М. Брушневська // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського : Педагогічні науки / за ред. проф. Т. Степанової. – Вип. №3. – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2017. – С. 39-45.
7. Брушневська І. М. Особливості розвитку розуміння мовлення у дітей із загальним недорозвитком мовлення / І. М. Брушневська // Modern methods, innovations and operational experience in the field of psychology and pedagogics : Conference proceedings, October 20-21, 2017 : Lublin. – С. 98-101.

8. Воробьева В. К. Методика развития связной речи у детей с системным недоразвитием речи / В. К. Воробьева. – М.: АСТ: Астрель: Транзиткнига, 2006. – 158 с.

9. Гвоздев А. Н. Развитие словарного запаса в первые годы жизни ребенка / А. Н. Гвоздев. – Саратов : Изд-во Сарат. ос.ун-та, 1990. – 104 с.

10. Гвоздев А. Н. Вопросы изучения детской речи / А. Н. Гвоздев. – СПб. : Детство-Пресс : М. : Творческий центр сфера, 2007. – 472 с.

11. Грибань Г. В. Дослідження особливостей оволодіння дієслівною лексикою молодшими школярами із ТВМ / Г. Грибань// Теорія і практика сучасної логопедії : зб. наук. праць : Вип. 2. – К. : Актуальна освіта, 2005. – С. 47-52.

12. Герасимова С. П. Развитие лексико-грамматического строя речи у старших дошкольников с общим недоразвитием речи / С. П. Герасимова, С. М. Архипова // Научное обозрение. Педагогические науки : Материалы международной студенческой научной конференции «Студенческий научный форум 2019». – Вып. 4. – 2019. – С. 51-54.

13. Детская речь: психолингвистические исследования: сборник статей / Отв. ред. Т. Н. Ушакова, Н. В. Уфимцева. – М. : ПЕР СЭ, 2001. – 224 с.

14. Жукова Н. С. Логопедия. Преодоление общего недоразвития речи у дошкольников: Кн. для логопеда / Н. С. Жукова, Е. М. Мастюкова, Т. Б. Филичева [и др.]. Екатеринбург: АРД ЛТД, 1998. – 320 с.

15. Заплатна С. М. До питання обстеження синонімічних засобів мови дітей із загальним недорозвиненням мовлення / С. М. Заплатна // Теорія і практика сучасної логопедії : зб. наук. праць : Вип. 3. – К. : Актуальна освіта, 2006. – С. 35-41.

16. Заплатна С. М. Сучасний підхід до проблеми логопедичного обстеження дітей з недорозвитком мовлення / С. М. Заплатна // Педагогіка та спеціальні методики: Зб. наукових статей. – Вип. II. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2002. – С. 8-13.

17. Ільїна Н. В. Вивчення емоційно-експресивної лексики дітей із загальним недорозвиненням мовлення / Н.В. Ільїна // Педагогіка та психологія: питання науки та практики [зб. наук. праць]. – Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2013. – С. 31-35.

18. Ільїна Н.В. Механізми розуміння образних засобів мови у дітей із загальним недорозвиненням мовлення / Н.В. Ільїна // Актуальні питання корекційної освіти. – 2015. – Вип. 6 (1). – С. 137-146.

19. Ільїна Н.В. Практичні аспекти вивчення образного мовлення у дошкільників із ЗНМ / Н.В. Ільїна // Актуальні питання корекційної освіти. – 2012. – Вип. 3. – С. 94-102.

20. Ільїна Н. В. Розвиток структури лексичного значення слова у дітей дошкільного віку / Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія: [зб. наук. праць / відп. ред. В. М. Синьов]. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. - № 24. – С. 113-117.

21. Ільяна В. М. Особливості образного мовлення в дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ / В. М. Ільяна // Дефектологія . – 2010. – № 3. – С. 23-70.

22. Калмикова Л. О. Розвиток значення і смислу слів в онтогенезі / Л. О. Калмикова// Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць. – 2003. Том 5. – К. – С. 96-104.

23. Калмикова Л. О. Розвиток описового мовлення / Л. О. Калмикова, Л. А. Порядченко // Дошкільне виховання. – 2004. - № 4. – С. 19-21.

24. Крутій К.Л. Діагностика мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку: монографія / К.Л. Крутій. – Запоріжжя : ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2005. – 208 с.

25. Лалаева Р. И. Коррекция общего недоразвития речи у дошкольников (формирование лексики и грамматического строя). / Р. И. Лалаева, Н. В. Серебрякова. – СПб. : СОЮЗ, 1999. – 160 с.

26. Ластовкина И. В. Результаты исследования глагольного словаря у дошкольников с общим недоразвитием речи / И. В. Ластовкина //

Специальное образование. – 2016. – Вып. 1. – Ленинград.: ГАОУВО ЛО «Ленинградский государственный университет имени А. С. Пушкина. – С. 87-90.

27. Левина Р. Е. Характеристика общего недоразвития речи / Р. Е. Левина // Основы теории и практики логопедии. – М. : Просвещение, 1968. – С. 67-85.

28. Леонтьев А. А. Психолингвистический анализ семантики и грамматики: На материале онтогенеза речи / Отв. ред. А. А. Леонтьев. – М.: Наука, 1990. – 165 с.

29. Логопедія: підручник / [Шеремет М.К., Тарасун В. В., Конопляста С.Ю. та ін.] / за ред. М.К. Шеремет. – Вид. 3-тє, перер. та доповн. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2015. – 776 с.

30. Логопедия: учебник для студ. дефектол. фак. пед. высш. учеб. заведений. / под. ред. Л. С. Волковой. – 5-е изд., перераб. и доп.– М.: ВЛАДОС. – 2007. – 703 с.

31. Малярчук А. Я. Обстеження мовлення дітей : дидактичний матеріал / А. Я. Малярчук. – К. : Літера ЛТД, 2002. – 104 с.

32. Мартиненко І. В. Проблема комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з системними мовленнєвими порушеннями / І. В. Мартиненко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. – 2014. – Вип. 26. – С. 342-348.

33. Марцун Н., Хабарова С. Формування емоційно-оціночної лексики старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення / Н. Марцун, С. Хабарова // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) [зб. наук. праць]. – 2011. – № 2. – С. 145-154.

34. Мілевська О. П. Дослідження лексико-семантичних умінь у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення / О. П. Мілевська // Педагогічні науки [зб. наук. праць]. – 2017. – Вип. 78. – Том 2. – С. 86-90.

35. Мілевська О. П. Методичні аспекти формування описових умінь у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення / О. П. Мілевська // Педагогічні науки [зб. наук. праць]. – 2017. Вип. 75. – Том 1. – С. 137-140.

36. Мілевська О. П. Особливості семантичної домінанти сприймання слова у дітей із загальним недорозвиненням мовлення / О. П. Мілевська // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) [зб. наук. праць]. – 2020. – № 15. – С. 146-154.

37. Поваляева М. А. Справочник логопеда / М. А. Поваляева. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2002. – 448 с.

38. Понятийно-терминологический словарь логопеда/Под ред. В. И. Селиверстова. — М.: Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 1997. – 400 с.

39. Полєвікова О. Б. Діагностика мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку на засадах словоцентричного підходу / О. Б. Полєвікова // Науковий вісник Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту ім. Тараса Шевченка : Серія : Педагогіка. – 2014. – Вип. 3. – С. 132-139.

40. Пугакова В. Ф. Порухення лексичної і граматичної сторони мовлення у дітей із ЗНМ [Електронний ресурс] / В. Ф. Пугакова // Логопед. – 2011. – № 5. – С. 17-24. – Режим доступу:

http://logopedu.com.ua/article/126_Poryshennya_leksichnoi_i_gramatichnoi_storoni_movlennya_v_ditei_iz_ZNM/

41. Соботович Е.Ф. Методика виявлення речевих порушень у дітей и діагностика их готовності к школьному обучению. – К.: ПП Компанія «Актуальна освіта», 1998. – 127 с.

42. Соботович Є. Ф. Критерії оцінювання мовленнєвого розвитку дитини (у його лексичній ланці) на різних вікових етапах. Нормативні показники мовленнєвого розвитку (у його граматичній ланці) дитини дошкільного віку // Дефектологія. – 2003. – №2. – С. 2 – 11.

43. Соботович Є. Ф. Психолінгвістична періодизація мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку/ Є. Ф. Соботович // Теорія і практика сучасної логопедії : зб. наук. праць : Вип. 1. – К. :Актуальна освіта, 2004. – С. 7-34.

44. Соботович Е. Ф. Речевое недоразвитие у детей и пути его коррекции : дети с нарушением интеллекта и мотор. алалией : учеб. пособие / Е.Ф. Соботович. – М. :Классикс Стилль, 2003. – 158 с.

45. Соботович Є. Ф. Формування семантичної структури слова у дітей із вадами мовленнєвого розвитку / Є. Ф. Соботович // Теорія і практика сучасної логопедії : зб. наук. праць : Вип. 2. – К. :Актуальна освіта, 2005. – С. 3-16.

46. Соботович Є. Ф, Трофименко Л. І. Особливості засвоєння дітьми із НЗНМ узагальненого лексичного значення слова та його понятійної співвіднесеності / Є. Ф. Соботович, Л. І. Трофименко // Дефектологія. – 2000. - № 1. – С. 16-19.

47. Трофименко Л. І. Діагностика та корекція загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку : навч.-метод. посібник / Л. І. Трофименко. – К. : Інститут спеціальної педагогіки НАПН України, 2014. –72 с.

48. Трофименко Л.І. Засвоєння лексико-семантичних мовних явищ дошкільниками із загальним недорозвитком мовлення: зб. наук. праць: Матеріали Міжнародної наукової конференції «Тенденції розвитку корекційної освіти в Україні» – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2008. – №11. – С. 215 - 219.

49. Трофименко Л.І. Формування різних типів семантичних зв'язків між словами у дітей дошкільного віку із ЗНМ // Дефектологія. – 2005. – №4. – С. 37 – 40.

50. Трофименко Л.І. Формування орієнтування на слово як одиницю мови у дошкільників із ЗНМ // Дефектологія. – 2011. – №4. – С. 35 – 38.

51. Трофименко Л. І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ Програмно-методичний комплекс. – К.: ПП «Актуальна освіта», 2013. – 108 с.

52. Трофименко Л. І. Шляхи подолання загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку : монографія / Л.І. Трофименко. – К. : Інститут спеціальної педагогіки НАПН України, 2014. – 144 с.

53. Трофимова В. А. К вопросу об особенностях словаря существительных у дошкольников с общим недоразвитием речи III уровня / В. А. Трофимова, А. В. Андреева, Н. Н. Китаева // Специальное образование. – 2016. – Вып. 1. – Ленинград. : ГАОУВО ЛО «Ленинградский государственный университет имени А. С. Пушкина. – С. 140-143.

54. Филичева Т. Б. Рекомендации к обследованию лексико-грамматических компонентов языка у дошкольников с IV уровнем развития речи / Т. Б. Филичева, А. В. Соболева // Логопедия сегодня. – 2011. – Вып. 1(31). – С. 48-51.

55. Филичева Т. Б. Устранение общего недоразвития речи у детей дошкольного возраста / Т.Б. Филичева, Г.В. Чиркина. – М. : Айрис-пресс, 2008. – 224 с.

56. Цейтлин С. Н. Язык и ребенок: Лингвистика детской речи: Учеб.пособие для студ. высш. учеб, заведений. — М: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 240 с.

57. Шаховская С. Н. Развитие словаря в системе работы при общем недоразвитии [Текст] / С. Н. Шаховская // Психолингвистическая и современная логопедия / под ред. Л. Б. Халиловой. – М. : Экономика, 1997. – 240 с.